

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ З ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В МИТНИХ ОРГАНАХ

ШЕВЧЕНКО Анатолій Євгенійович - доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, професор кафедри теорії та історії держави і права, Навчально-науковий інститут права Державного податкового університету

ORCID <http://orcid.org/0000-0003-2663-9892>

ДОРОГАНЬ Олександр Михайлович - аспірант кафедри теорії та історії держави і права Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

ORCID <http://orcid.org/0009-0005-5817-7006>

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.3.27>

Стаття присвячена дослідженню організаційно-правових заходів з протидії корупції в митних органах. Здійснено науково-правовий аналіз відповідних нормативно-правових актів у сфері протидії корупційним проявам під час провадження митних процедур, наведено наукові підходи до розуміння шляхів подолання корупційних проявів у діяльності працівників Державної митної служби України.

Ключові слова: Конституція України, митні органи, митна справа, митний кодекс, економічна безпека, національна безпека, корупція, держава, право, принцип верховенства права.

Корупція була і залишається одним з основних і найбільш небезпечних деструктивних чинників, які завдають непоправної шкоди іміджу держави, формують у громадськості думку про недовіру до правових інструментів, якими утверджується конституційний принцип верховенства права. Проте, найбільше занепокоєння і стурбованість в суспільстві викликають непоодинокі факти корупційних проявів з боку працівників митних органів під час виконання ними посадових обов'язків. У відповідь на суспільний запит щодо встановлення належного правового порядку при здійсненні митних процедур законотворці, уповноважені державою особи у взаємодії з міжнародними партнерами на системній основі формують нормативно регульоване середовище, яке би було нетерпимим до корупційних проявів. Так, наприклад, згідно з положеннями Комплексного стратегічного

плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023, органи правопорядку в ході збройної агресії Російської Федерації проти України зіштовхнулись із безпрецедентними викликами у своїй діяльності, насамперед безпековими, на які довелося оперативно реагувати. Серед них - організаційні та інші проблеми, що вплинули на здатність органів правопорядку ефективно виконувати свої функції із забезпечення національної безпеки України в низці аспектів [1]. З наведеного слідує, що сфера митної діяльності, як складова національної безпеки, піддається системним змінам і перезавантаженню відповідно до Плану реформування Держмитслужби, який розроблений на основі Національної стратегії доходів до 2030 року [2].

Водночас на шляху реформ мають місце системні перепони, які, набуваючи все більш досконалих форм, адаптуючись до умов воєнного стану, завдають значних збитків бюджету України, її міжнародному іміджу, а також підривають віру суспільства у силу закону та утвердження конституційного принципу верховенства права. Йдеться про корупційні прояви не тільки у системотворчих галузях української економіки, військового комплексу чи інших сферах суспільного життя. Особливе занепокоєння викликають непоодинокі факти корупційних проявів з боку працівників митних органів,

а також випадки незаконного збагачення та інших кримінальних правопорушень.

З огляду на вищесказане, доцільно проаналізувати готовність вітчизняної правової системи ефективно протидіяти корупційним проявам у сфері провадження зовнішньоекономічної діяльності на стадії залучення митних органів до верифікації та контролю за переміщенням товарів, автотранспорту та інших матеріальних цінностей через митний кордон України. Особливої уваги у процесі здійснення митних процедур набуває контроль за виконанням посадовими особами Держмитслужби України їх посадових обов'язків, а саме повнотою нарахувань під час справляння митних та інших обов'язкових платежів до бюджету (акцизного збору та податку на додану вартість).

Системний підхід до організації цієї діяльності визначено, окрім іншого, положеннями Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220, окремими принципами якої визначено:

«...1. створення на противагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб;

2. формування в суспільстві нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права» [3].

Як зазначено коментованим документом, метою Програми є досягнення значного прогресу в запобіганні та протидії корупції, забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх державних органів та органів місцевого самоврядування, а також належного процесу післявоєнного відновлення України [3].

У цьому зв'язку слід зазначити, що державна політика на напрямках очищення митних органів від корупційних діянь не припинялася від часу створення цієї структури, набуваючи видозмін з урахуванням ухвалених Верховною Радою України законів та підзаконних актів, прийнятих Кабінетом Міністрів України та іншими компетентними органами.

Досліджуючи питання забезпечення ефективності публічного управління кризь

призму аналізу результатів протидії корупції в митних органах, колектив науковців у складі А. В. Ліпенцева, О. Є. Войтик та Н. Г. Мазій зазначають, що «...окремо необхідно звернути увагу на функціонування митної системи, яка є важливою ланкою національного господарства України. У цій сфері корупційні зловживання проявляються надзвичайно яскраво, зважаючи на особливості митної галузі. Ця проблема є значною та актуальною, оскільки її існування зумовлює прогресування тих негативних явищ, які присутні на сучасному етапі митній системі України та знижують ефективність публічного управління загалом» [4, с. 11, 12].

Розглядаючи митну систему як важливу ланку національного господарства, дослідники акцентують увагу на деструктивному впливі корупційних проявів під час здійснення митної справи на імідж публічної влади, що набуває значного поширення і породжує невдоволення широкої громадськості результатами діяльності численних правоохоронних органів, на яких покладено обов'язок боротися з корупцією у різних сферах життя суспільства.

Водночас необхідно вказати на міжнародний аспект як в організації, так і при здійсненні антикорупційних заходів під час провадження митної діяльності. Так, згідно статті 5 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року, яка була ратифікована Україною 18.10.2006 року, і набрала чинності 01.01.2010 року, передбачено, що держави-учасниці зобов'язані формувати і реалізовувати ефективну політику проти корупції з метою забезпечення належного управління державним майном, чесності та непідкупності, прозорості та відповідальності, участі суспільства в запобіганні корупції [5].

Як вбачається з наведеного цитування міжнародного нормативно-правового акту, основними напрямками очищення суспільства від корупційних проявів ще понад два десятиліття тому назад визначено сфери управління державним майном, виховання високих особистісних моральних якостей (чесності і непідкупності) у представників органів державної влади, а також залучення широких верств населення до виявлення і

своєчасного реагування на будь-які корупційні прояви.

Авторське дослідження показало, що правове регулювання сфери протидії корупційним проявам, у тому числі у сфері митної справи, здійснюється Законами України та міжнародними нормативно-правовими актами, а саме:

– «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [6];

– «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією», № 221-VII від 18.04.2014 р. [7];

– «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики» [8];

– «Про запобігання корупції» [9];

– Конвенція ООН проти корупції (м. Мерида) [10];

– Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (м. Страсбург) [11] та ін.

Науково-практичний аналіз доступної інформації про результати діяльності митних органів показав, що найбільш корупціогенним середовищем, яке сприяє поширенню протиправних дій при здійсненні митних процедур, розглядається непрозорість підходів у класифікації товарів та визначенні їх митної вартості. Виокремлюються такої інші чинники, як, наприклад, контрабанда, у тому числі валютних цінностей, недекларування товарів, що підлягають декларуванню тощо.

Оцінюючи корупційні ризики, Б. М. Голіков у статті «Механізм запобігання корупції» зазначає, що «...корупціогенні фактори - це системні проблеми, що призводять до корупції та сприяють її поширенню. Більшість цих проблем носять інституційний, нормативно-правовий та морально-психологічний характер. Інституційні корупціогенні фактори зумовлені протиріччями між призначенням державних органів, їх основними завданнями та фактичною спрямованістю їхньої діяльності. Сюди відносять також недоліки правового регулювання і державного управління. ...Корупційна

злочинність в митній сфері є системою корупційних злочинів і злочинів, пов'язаних з корупцією, що вчиняються посадовими особами митних органів при застосуванні законодавства з питань митної справи у відносинах з особами, які переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон України, а також при взаємодії з іншими органами держави, що забезпечують митну діяльність» [12, с. 255].

З огляду на актуальність проблеми відзначається підвищений інтерес з боку наукової спільноти до дослідження стану протидії корупційним проявам під час провадження митної діяльності, а також участі у розробленні загальнодержавних антикорупційних заходів, у тому числі серед працівників Державної митної служби України. Так, О. В. Каплій, досліджуючи проблеми щодо запобігання та подолання корупції в митних органах, зазначає, що «...Нормативно-правові корупціогенні чинники виражаються в наявності прогалин та колізій законодавства з питань митної справи та низькій якості нормативно-правового регулювання митних процедур. До них належать: складна система правового регулювання порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, велика кількість митних режимів; надмірні тарифні обтяження й нетарифні обмеження зовнішньоекономічної діяльності; недосконалість митного законодавства в частині відповідальності за порушення митних правил і накладення адміністративних стягнень; неповна імплементація міжнародних правил і стандартів здійснення митних процедур до національного митного законодавства» [13].

Отже, зважаючи на сучасний стан організації та результати антикорупційних заходів під час провадження митної діяльності, необхідно зробити поточний висновок про те, що економічне зростання нашої держави буде можливим лише за умови високої ефективності у питаннях протидії корупції як загалом в державних органах, так і конкретно в ДМС України. При цьому необхідно звернути увагу на вивчення відповідної нормативно-правової бази та ефективності заходів, передбачених Правилами етичної

поведінки в Державній митній службі України.

Література

1. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#n9> (дата звернення 29.04.2025 року).

2. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL : https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення 24.05.2025 року).

3. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки. Постанова КМУ від 4 березня 2023 р. № 220. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 24.05.2025 року)

4. Ліпенцев А. В., Войтик О. Є., Мазій Н. Г. Протидія корупції в митних органах у контексті забезпечення ефективності публічного управління. *Ефективність державного управління*. 2021. Вип. 1 (66). Ч. 1. С. 11-21. I: DOI : <https://doi.org/10.33990/2070-4011.66.2021.233437>.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : ратиф. Законом України № 251-V від 18 жовтня 2006 р. Відомості Верховної Ради України. 2007. № 49.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України № 3207-VI від 07.04.2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17#Text> (дата звернення: 24.05.2025).

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України

SUMMARY

The article is devoted to the study of organizational and legal measures to combat corruption in customs authorities. A scientific and legal analysis of certain regulatory legal acts in the field of combating corruption during customs procedures has been carried out, scientific approaches to understanding ways to overcome corruption in the activities of employees of the State Customs Service of Ukraine have been presented.

Keywords: Constitution of Ukraine, customs authorities, customs, customs code, economic security, national security, corruption, state, law, principle of the rule of law.

№ 221-VII від 18.04.2014 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#Text> (дата звернення: 24.05.2025).

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики : Закон України № 224-VII від 14.05.2013 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-18#Text> (дата звернення: 24.05.2025).

9. Про запобігання корупції : Закон України № 1700-VII від 14.10.2014 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 24.05.2025 року).

10. Конвенція ООН проти корупції № 251-V від 18.10.2006 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 24.05.2025 року).

11. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією № 252-V від 18.10.2006 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 24.05.2025 року).

12. Головкін Б. М. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права*. № 4. 2018. С. 254-260.

13. Каплій О. В. Запобігання корупційним правопорушенням у сфері здійснення митної справи. *Юридичний науковий електронний журнал*. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/65>.